

‘AĞ TOPLUMU’NDA FARKINDALIĞA DAVET EDEN KİTAP: “İLETİŞİM GÜCÜ”

Galip ERAYDIN*

İnternetin sınır tanımaz ağ yapısı ve yeni medya araçlarının günden güne çeşitlenerek kullanıcılarına yeni hareket sahaları oluşturması; birey, topluluk ya da topluları, örgütlenme ve harekete geçme anlamında kendilerinin dahi sonucunu kestiremeyecekleri bir akışa sürüklemektedir. Geleneksel medya ve Web 1.0’da pasif konumdaki izleyici, Web 2.0 ve devamındaki yeni yazılım ve medya araçları ile aktif konuma geçmiş; bu yeni iletişim araçları sayesinde internetin erişebildiği her alanda söz söyleme, bireysel ve kitlesel eylem planları yapabilme ve bu fikirleri hareketi dönüştürebilme fırsatına kavuşmuştur. Kendisini daha büyük kitlelere çok daha kolay ifade edebilme, değişip/değiştirebilme gücünü yakalamış olan birey özgürleştikçe, iktidarların birey, topluluk ve toplumlar üzerindeki ‘ikna edebilme, nötr bırakma, alternatifleri unutturma’ çabaları da güçleşmiştir. Buna karşın internet ile yeni yapılar keşfeden ve yeni organizasyonlar kuran birey, topluluk ya da toplumlar yeni iktidar alanları oluşturmaya başlamıştır.

Manuel Castells *İletişim Gücü* adlı bu kitabında, iktidar ile iletişim süreci arasındaki bağı inceleyerek iletişimin iktidar yaratmaktaki, iktidarların da iletişimi biçimlendirmekteki rollerini örneklerle açıklamıştır. İnternetin yaygınlaşması ile ağlar üzerinde oluşan ortak payda ve hedef birlikteliklerini ‘ağ toplumu’ (*Network Society*) ile tanımlayan Castells; iletişimin, ağ ve hareketler oluşturabildiğini, iktidarlar oluşturup takipçilerinin algılarının çerçevelenmesini sağlayabildiğini belirterek ‘ağ’ın gücünü gözler önüne sermektedir.

Yazıldığı dildeki adı *Communication Power* olan Manuel Castells’in bu kitabı, Ebru Kılıç tarafından İletişim Gücü başlığı ile çevrilmiş; İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları tarafından birinci baskısı 2016 yılı Nisan ayında yayımlanmıştır. 590 sayfalık kitap, “Dijital Ağlar ve Özerklik Kültürü: 2013 Basımına Giriş; Birinci Bölüm: Ağ Toplumunda İktidar; İkinci Bölüm: Dijital Çağda İletişim; Üçüncü

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bölüm: Zihin ve İktidar Ağları; Dördüncü Bölüm: İletişim Ağlarının Programlanması; Medya Siyaseti, Skandal Siyaseti ve Demokrasi Krizi; Beşinci Bölüm: İletişim Ağlarının Yeniden Programlanması: Toplumsal Hareketler, İsyancı Siyaset ve Yeni Kamusal Mekân; Sonuç: İktidarı Konu Alan Bir İletişim Kuramına Doğru" şeklinde bölümlere ayrılmıştır.

Kitabın önsözünde "Bu, benim için özel bir kitap çünkü araştırmalarımı ve serbestçe iletişim kuran insanların daha iyi kılacağı bir dünya arzumu bir araya getirdiğim bir çalışma. Maalesef bu sayfanın ötesine geçtiğinizde göreceğiniz üzere meseleler o kadar basit değil" sözleriyle Castells, hem özgür iletişim ağına olan inancını hem de kitabında açıklamaya çalıştığı ağın karmaşık yapısını özetlemektedir.

"Dijital Ağlar ve Özerklik Kültürü: 2013 Basımına Giriş" bölümünde yazar, kitapta sunulan kilit argümanın, "iktidar ilişkileri, toplumu örgütleyen kurumların temeli, büyük ölçüde iletişim süreçleriyle, insanların zihinlerinde oluşuyor" tespiti olduğunu söyler. Castells, gelişen dijital iletişim ile iletişimin dönüştüğünü; buna bağlı olarak örgütlenme ve kültürde meydana gelen değişikliklerin, iktidar ilişkilerinin işleme biçimini derinden değiştirdiğini vurgular. En önemli dönüşümün kitlesel iletişimin, 'kitlesel öz iletişim'e (*Mass Self Communication*) kayması olduğunu belirten Castells, bunu kişinin mesajlar üretebildiği; kendisine elektronik iletişim ağlarından gelen içerikleri filtreleyebildiği süreç olarak tanımlar. Yani birey istediğinde ileti gönderebiliyor ve kendisine gelen iletileri istediği gibi filtreleyebiliyor. Castells, gelişen teknolojilerle iletişim sağlayıcı firmaların da büyüdüğünü ve hükümetlerin internet ağlarını bastırma girişimlerine karşı, şirketlerin internet özgürlüğü savunucuları ile güç birliği kurduğunu belirterek; özgür iletişimin her zaman hükümetleri tedirgin ettiğinin altını çizmektedir. Özgür iletişimin bütün pratiklerin en sapkını olduğunu belirten Castells; bunun, toplumun kurumları ve örgütlerine içkin iktidar ilişkilerine meydan okuduğunu söyler.

Hiçbir teknolojinin hiçbir şeyi belirleyemeyeceğini savunan Castells, toplumsal ilişkilerin karmaşık bir toplumsal ilişkiler kümesine gömüldüğünü; ağın gücünün basit bir teknolojik özellik olmadığını vurgular. Castells, insanların sosyal ilişkiler kurmaya yatkınlıkları oranında interneti de kullandıklarını; internetin ise 'mutlu' edici bir yapısı bulunduğunu belirtir. Castells, sosyal ağların canlı mekânlar olduğunu, insanların pratikte yaşadıklarından farklı alanlara girme fırsatı yakaladığını, fiziksel hayattan daha sosyal bir iletişim yapısında yer alabildiklerini vurgular ve ortada 'akışlar uzamı' olarak adlandırdığı gerçek bir sanallık olduğunu söyler.

Yeni medya araçları ile iktidar sahiplerinin hareket ve etki kapasitelerinin önceki kadar güçlü olmadığını savunan Castells, *Wikileaks* örneği ile bunu açıklar. *Wikileaks*'i "hükümetlerin güçsüzleştirmeye çalıştığı yurttaşların meydan okuması" olarak tanımlayan Castells, Amerika'nın Afganistan ve Irak savaşına girişine ilişkin gizli belgelerin yayımlanmasının ardından Julian Assange ve *Wikileaks*'in 'Enformasyon Çağı'nın Robin Hood'u olarak anılmaya başladığını

söyler. Castells, sosyal medyanın gücünü adeta gözler önüne seren *Arap Baharı* sürecini de ele alarak; internet ağında başlayan hareketin, medyanın 'bit-ti' dediği süreçten sonra da devam ettiğini, hareket üyelerinin koordinasyonu sürdürdüğünü belirtir. İktidar sağlama noktasında bir kaygının yaşanmadığı bu toplumsal hareketler süresince üyelerin ortak hareketler sergilediklerini, ancak bir lider çıkarma noktasında yetki devrine karşı 'derin güvensizlik' nedeni ile buna ihtiyaç duymadıklarını söyler. Castells, hareket süresince oluşturulan 'ağ'larda koordinasyonun, ağlar arasında oluşturulan 'düğüm'lerdeki etkileşim ile sağlandığını belirtir. Yazar, kitabın birçok noktasında 'ağ' yapılarını tanımlarken, 'düğüm'lerin önemine değinir ve 'ağ'da vazgeçilmez olanın ağın kendisi olduğunu, ağı oluşturan düğümlerin süreç içinde değişkenlik gösterebileceğini ve ağa yeni düğümler eklenebileceğini belirterek; "Birim ağdır, düğüm değil" tespitini paylaşır. Yazar, ağların esneklik, boyut değiştirebilme ve hayatta kalabilme özelliklerine göre en etkili örgütlenme biçimi haline geldiğini; ağın, düğümlerine ve kodlarına yapılan saldırılara dayanması ile hayatta kalabileceğini, bağlantı noktalarının somut olarak ortadan kaldırılmasının da ağı ortadan kaldırdığını söyler. Castells, 'ağ'ın gücünü dizginlerinden boşaltan sürecin merkezinde 1950 ve 1960'lardaki enformasyon ve iletişim teknolojilerinin dönüşümünün bulunduğunu; bu dönüşümün 1970'lerde önce ABD'de başlayan, daha sonra hızla dünyaya yayılan 'enformasyon çağı' diye nitelediği şeyi başlatan yeni bir teknolojik paradigmanın temelini oluşturduğunu söyler.

Toplumsal hareketlere dair Castells, yeni medya düzeninde bu hareketlerin hem yerel hem de küresel olduğunu; toplumsal hareketlerin kendi iç dinamikleri ile işleyip, kendi ağlarını kurduğunu, kendi kamusal uzamlarını inşa ettiğini, bu anlamda bu hareketlerin, yerel hareketlerin dünya çapında ağlar oluşturması, başkalarının deneyimlerinden öğrenerek esinlenmeleri nedeni ile de küresel olduğunu vurgular. Ağlara dayalı toplumsal hareketlerin pratikte "toplumun kurumları karşısında öznenin özerkliği" ütopyasını önerdiğini belirten Castells, internetin özerkliğin inşası için ayrıcalıklı bir platform olduğunu savunur. Castells'e göre ağlar oluşturmuş şevkli bireyler, iktidarın üzerlerine kurduğu korkuyu aşttıktan sonra bilinçli kolektif bir aktöre dönüşmektedir.

"Ağ Toplumunda İktidar" başlığı ile hazırlanan birinci bölümde yazar, iktidarı tanımlayarak; küresel ağ toplumu, ağ devleti ve ağlarda iktidarı çözümler. İktidarı, "toplumsal bir aktörün diğer toplumsal aktörlerin kararlarını; güçlü aktörlerin iradesi, çıkarları, değerlerini kayıracak biçimlerde asimetrik olarak etkilemesini sağlayan ilişkiler kurma becerisi" olarak tanımlayan Castells, küresel ağ toplumunu da; "yapısı mikroelektronığe dayalı, dijital olarak işlenen enformasyon ve iletişim teknolojilerinin harekete geçirdiği ağlar etrafında örgütlenmiş bir toplum" olarak tarif eder. Yazar, ağ toplumunda kaynak çeşitliliği nedeni ile "değer nedir?" sorusunun kesin bir karşılığı olmadığını; 'değer'in her yerde, her zaman, her baskın ağda ağı etkileyen aktörlerin ağa programladıkları hiyerarşiye göre işlendiğini söyler.

Kitabın temel sorunsalı olan ağ ve iktidar ayrımında Castells, "Küresel ağ toplumunda iktidar nerededir?" sorusunu dört başlıkta açıklayabileceğini belirterek bunları; 'Ağ oluşturan iktidar', 'Ağlar oluşturan iktidar', 'Ağ iktidarı' ve 'Ağa dayalı iktidar' olarak sıralar ve 'ağdaki iktidarın kimde olduğu' sorusunun cevabının, ağın yapısının analizi sonrasında ya çok kolay ya da çok zor olduğunu vurgulayarak şu tespitte bulunur: "İktidar ilişkileri ağa özgüdür. Ağ toplumunda iktidar, iletişim iktidarıdır."

Castells, ağlar dünyasında 'öteki'ne denetim sağlamanın da iki mekanizmaya dayandığını söyler ve bunları, ağlar oluşturan ve bunları hedeflere programlayabilen programlayıcılar; ortak hedefler koyup kaynakları birleştiren, farklı ağlarla işbirliği yapan, stratejik iş birlikleri ile rekabeti yok edebilen 'anahtarlayıcılar' (*switchers*) olarak sıralar. Castells, bütün ağların ortak özelliklerinin fikirler, hayaller, projeler ve çerçeveler programları yaratmak olduğunu savunur.

'Dijital Çağda İletişim' başlıklı bölümde ise Castells, teknoloji ve yeni medya sistemlerinin gelişimi ile toplumdaki yansımaları, iletişimin örgütlenmesi ve idaresi, düzenleyici politikaların siyaseti ve küreselleşmiş dünyada kültürel değişim konularını ele almaktadır. Castells, internet ve kablosuz iletişimin yayılmasının iletişim ağlarını merkezileştirdiğini; küresel yatırımcıların bu ağların kurulduğu sosyal medya araç ve yazılım teknolojilerinde söz sahibi olmak için küresel iş birliklerine gittiklerini belirtir. Castells, bu açıklamasına 47 bölgesel uluslararası kanal ve internet platformu sahibi *Time Warner* ile 47 ABD televizyon istasyonu ve sosyal ağ platformu sahibi *News Corporation*'i örnek gösterir. Medya gücünün iktidarı sağlamada önemli bir etken olduğunu vurgulayan Castells, buna Silvio Berlusconi'nin 1994 yılındaki seçimlerde galip gelmesini örnek göstererek, bu galibiyetin gerisinde Berlusconi'nin sahibi olduğu üç televizyon istasyonunun desteğine dikkatleri çeker.

"Zihin ve İktidar Ağları" başlıklı üçüncü bölümde de Castells, his, biliş, siyaset, inançların siyaseti ve çerçevenin gücü konularına değinmektedir. İnsanların almaya meylettikleri kararı destekleyen enformasyon seçme eğiliminde olduklarını söyleyen Castells, insanların sosyal ağlarda kafa dengi tavırlarla karşılaşmaları halinde siyasal olarak daha etkin olduklarını; sosyal ağlarda aykırı fikrin bulunmasının katılımı azalttığını savunur. İnsanların karar sürecinde duygunun önemine değinen Castells, Psikoloji Profesörü Drew Westen'in "insanlar doğru duyguları uyandıran insanlara oy verir, en iyi argümanları sunan adaylara değil" sözünü paylaşır. İnsanların inanmak istedikleri şeye inanma eğiliminde olduklarının özellikle altını çizen Castells, Mart 2004'te ABD'de yayımlanan 'Waxman Raporu' ve Haziran 2004'te yayımlanan '9/11 Raporu'nda ABD yönetiminin Irak'ı işgale dair yanlış ve yanıltıcı ifadelerinin bulunduğunu; Saddam Hüseyin ile El-Kaide arasında bir bağlantıya ilişkin hiçbir kanıt bulunmadığının ortaya çıkarıldığını ancak Ekim 2004'te yapılan kamuoyu yoklamasında Amerikalıların %38'inin hala ABD'nin Irak'ta kitle imha silahları tespit ettiğine, %62'sinin ise Irak'ın El-Kaide'ye destek verdiğine inandıklarını belirtir. Cas-

tells bu inancın oluşmasında bireylerin eğiliminin yanında, iddia sahiplerinin medya unsurları ile yaptıkları propaganda faaliyetlerinin de etkili olduğunu özellikle belirtir.

“İletişim Ağlarının Programlanması: Medya Siyaseti, Skandal Siyaseti ve Demokrasi Krizi” başlıklı dördüncü bölümde ise Castells, 1972 ile 1974 yılları arasında ABD’de gelişen ve Başkan Richard Nixon’ın istifa etmesiyle sonuçlanan *Watergate Skandalı*’nı, George W. Bush’un medya politikasını, seçim strateji ve başarısını; ABD’de 1975 ile 2005 arasında dört kat artan düşünce kuruluşlarının siyasal rolleri ve medya hedeflerini derinlemesine analiz etmektedir. Castells, liberal ve bağımsız düşünce kuruluşlarının paralarının büyük bölümünü politika analizine, muhafazakâr düşünce kuruluşlarının ise medyayla ilişkilere ve hükümet lobciliğine aktardıklarını belirterek; ABD seçimlerinde ‘para’nın rolünü, sivil ve siyasi yönlerini örneklerle açar. Castells, analizlerinde sadece ABD ile sınırlı kalmamakta; İngiltere, İspanya, Kanada, İtalya ve Avustralya’dan da siyaset-medya ilişkisine dair saptamalarda bulunmakta ve para-medya ikileminde siyasal sonuçları analiz etmekte, ki bölüm başlığındaki ‘medya siyaseti’ ifadesi de bu yüzden bu örneklemelerin genel başlığı olmaktadır. Castells, yaptığı incelemelerde siyasal kampanyaların ve kapsamların değişkenlik gösterdiğini ancak çoğunun üç adımlı bir strateji kullandığını söyleyerek bunları; tarihsel destek tabanı olarak tanımladığı partiye zaten taraf olanların hoşnut olduğu söylemleri sürdürme, karşıt grubun kilit seçmenlerine yönelik stratejiler geliştirme ve bağımsız/kararsızların desteğini kazanma olarak sıralar. Castells medya siyasetinin başlıca özelliğinin siyasetin kişiselleştirilmesi olduğunu, kampanya sürecindeki kilit etkenin ise adayın seçmenlerin zihnindeki olumlu ya da olumsuz yansımaları olduğunu vurgular. Yine bu bölümde Castells siyasi süreçte skandallar üzerinden politika üreticilerinin vardıkları noktaları, değişkenleri ‘skandal siyaseti’ başlığı altında ABD ve İspanya’dan örneklerle analiz eder.

“İletişim Ağlarının Yeniden Programlanması: Toplumsal Hareketler, İsyancı Siyaset ve Yeni Kamusal Mekân” başlıklı beşinci bölümde Castells, ağ toplumunda zihinler ve ruhlar için verilen savaşın kaynağında yatan imgeler ve çerçeveler mücadelesinin multimedya dayalı iletişim ağlarında gerçekleştiğini, kimsenin toplumsal hareketlerin ya da isyan siyasetinin sonuçlarını tahmin edemeyeceğini, kolektif eylemlerin aslında toplumsal değişimin öznesi olup olmadıklarının eylem sonunda bilinebileceğini belirtmektedir. Manuel Castells, medya ve iletişim ağlarının, toplumsal ilgi ve bilgi depolama sürecinin belirlenmesinde kilit rol aldığını; küresel ısınma ve iklim değişikliğine dair Amerikan medya ve toplumundaki yansımaları, zaman içindeki farklılıkları ile ortaya koyarak analiz etmektedir. Geleneksel medya üzerinden örgütlenen çevre hareketlerinin, yeni medya araçları ile ağlar kurduğunu ve bu yatay iletişim ağları sayesinde bir araya gelebildiklerini ve düzenledikleri etkinliklerle yasal değişiklikler yapılmasını sağladıklarını, Birleşik Krallık’taki ‘iklim değişikliği yasası’ üzerinden örnekleyerek anlatır. 11 Mart 2004’te Madrid’de gerçekleşen ve 199 kişinin hayatını kaybettiği tren saldırısını politika – medya ve iletişim ağları üzerinden açıklayan Castells, saldırıya dair oluşturulmaya çalışılan siyasi algıyı,

topluma enjekte edilmeye çalışılan yalanlara karşı medya ve toplumun tepkilerini; bir 'sms mesajı' ile başlayan 'tepki ağı'nın, e-posta zinciri ile katlanmasını ve saldırıdan üç gün sonra yapılan seçimde değişen siyasi tabloyu analiz eder. Castells, Obama'nın 2008 yılındaki başkanlık ön seçim kampanyasını da verilerle analiz ederek, doğru geleneksel medya ve yeni medya stratejisi/kampanyaları ve propaganda söylemlerinin ("Yapabiliriz!") gücünü verilerle ortaya koyar.

Manuel Castells, kitabının sonuç bölümünü "İktidarı Konu Alan Bir İletişim Kuramına Doğru" başlığı ile sunmakta ve bölümlerdeki tespitlerini teoremleri ile bağlamaktadır. Castells sonuç bölümünde, iletişim ağlarının büyük ölçüde küresel multimedya şirket ağlarının mülkiyet ve yönetiminde bulunduğunu; programlayıcıların ve anahtarlayıcıların da ağ toplumunda iktidar sahibi olduğunu söyler.

Her bölümde önemli çözümlene, analiz ve tespitleri ile okuyucunun ufkunu açan Castells eserinin sonunda okuyucusuna şu sözlerle seslenir:

İktidar sahiplerinin kimler olduğunu, nerede bulduklarını bilmezsek onların gizli, ama belirleyici hâkimiyetine meydan okuyamayız. Peki, onları nerede bulabilirsiniz? Bu kitapta analiz ettiklerime dayanarak bazı cevaplar ileri sürebilirim. Bunları şirketlerin iletişim ağları, finansal ağlar, kültür endüstrisi ağları, teknoloji ağları ve siyasal ağlar arasındaki bağlantılarda arayın. Küresel çapta oluşturdukları ağları ve yerel işlerini inceleyin. Zihninizi çerçeveleyen ağlardaki çerçeveleri tanımlayın. Bedeninizi kimyasal çevremizin zehirlerinden arındırmak için egzersiz yaptığınız gibi, kültürel olarak kirlenmiş dünyamızda zihninizi çalıştırmak için her gün eleştirel düşünce pratiği yapın. Bağlantınızı kesin ve yeniden kurun. Anlamadığınızla bağlantınızı kesin, anlamlı bulduğunuzda yeniden bağlantı kurun.

Kaynakça

Castells, M. (2016). *İletişim Gücü*. (E. Kılıç, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.